

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 13 maj 1942 kl. 12 m.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av motion angående omprövning av gällande ransoneringsbestämmelser.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 126, har herr *Hagberg* i Luleå m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en omprövning av ransoneringsbestämmelserna i syfte att tillförsäkra kroppsarbetare och med dem jämställda samhällsgrupper större livsmedelsransoner, varvid jämväl frågan om en utökning av rabatteringssystemet prövas.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden över motionen från livsmedelskommissionen, institutet för folkhälsan, medicinalstyrelsen och socialstyrelsen samt dessutom berett tillfälle för landsorganisationen, riksförbundet landsbygdens folk (R. L. F.), högerns centrala kvinnoråd, bondeförbundets kvinnoorganisation, folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund och kooperativa kvinnogillesförbundet att inkomma med yttrande. Bondeförbundets kvinnoorganisation, folkpartiets kvinnoförbund och kooperativa kvinnogillesförbundet ha ej begagnat sig härav.

Yttranden.

Utskottet har vidare beretts tillfälle taga del av livsmedelskommissionens skrivelse av den 17 april i år till Kungl. Maj:t med förslag till prisrabattering å köttvaror.

Livsmedelskommissionens yttrande finnes såsom bilaga fogat till detta utlåtande.

Medicinalstyrelsen anför, att till dess kännedom ej kommit, att i fråga om befolkningens hälsotillstånd några olägenheter av nu tillämpade ransoner visat sig, samt att det icke är riktigt, att vissa födoämnens näringsvärde försämrats eller att potatis skulle vara en utdrygningsprodukt av mindre näringsvärde. Styrelsen avstyrker motionen. Institutet för folkhälsan framhåller, att rabatteringssystemet är föremål för omprövning liksom frågan om jordbrukets ändamålsenliga inriktning och att ransoneringsbestämmelsernas lämplighet prövas från tid till annan. Synpunkterna i motionen böra därför bli beaktade under ärendenas fortsatta behandling. Socialstyrelsen påpekar, att en hushållsbudgetundersökning omfattande även hushåll med fattigvårds-

understöd pågått och att materialet bearbetas inom styrelsen i syfte att utröna i vad mån ransonerna faktiskt ianspråktagits och i vad mån de äro lämpligt avpassade.

Landsorganisationen önskar en snar och allsidig omprövning av gällande regler både i fråga om ransonernas storlek och rabatteringsystemet, men förutsätter att livsmedelskommissionens näringssakkunniga taga del av de påtalade förhållandena. R. L. F. har principiellt ingenting emot att ransonerna utökas för personer med tungt kroppsarbete, om försörjningsläget tillåter det, och förordar, att rabatteringsystemet tages under omprövning. Såväl högerns centrala kvinnoråd som socialdemokratiska kvinnoförbundet anse att resultatet av pågående utredningar om ransonernas lämplighet och rabatteringsystemet böra avvaktas. Husmoderföreningarnas riksförbund framhåller svårigheten att öka ransonerna, då tillgången är knapp.

Utskottet.

Utskottet delar givetvis uppfattningen, att ransonerna av livsmedel böra så avpassas, att personer med kroppsarbete i görligaste mån bli tillgodosedda liksom att de sjukas behov av dietmat såvitt möjligt tillgodoses. Enligt utskottets mening är det jämväl av oerhörd vikt att även de ekonomiskt sämst ställde ha möjlighet att köpa ut ransonerna av nödvändiga livsmedel.

Det undandrar sig utskottets bedömande, huruvida tilldelningen till de sjuka är lämpligt avvägd, men då storleken av denna tilldelning bestämts i samråd med läkareexperter, synes anledning saknas att förmoda att denna tilldelning skulle vara knappare tilltagen än vad tillgängliga resurser medge. Enligt livsmedelskommissionens yttrande måste det tvärtom övervägas, om icke sjuka personer måste avstå från andra ransonerade varor. Det torde då icke vara möjligt för riksdagen att kräva en utökning av ransonerna, om varutillgången ej förslår.

Det torde vara ostridigt, att ransonerna till personer med tungt kroppsarbete äro knappa, och utskottet skulle för sin del icke ha något emot om de kunde ökas. Beaktas bör dock, att redan nu en vittgående differentiering tillämpas genom de tilläggsransoner, som kunna utmätas åt personer med dylikt arbete. Sådant läget nu en gång är, synes emellertid en ökning av dessa ransoner endast kunna ske genom motsvarande minskning av andra. Uppenbarligen måste därvid noga tillses, att en sådan minskning ej kommer att gå ut över barnen, vilket lätt synes kunna bli fallet att döma av den av socialstyrelsen verkställda utredningen. Eftersom spörsmålet ständigt uppmärksammas av de ansvariga myndigheterna, vilka ha nödig expertis till sitt förfogande, synes i vart fall särskild skrivelse med anhållan om ytterligare utredning överflödig och onödig.

Såsom av livsmedelskommissionens yttrande framgår anordnas av socialstyrelsen i samarbete med institutet för folkhälsan och livsmedelskommissionen hushållsbudgetundersökningar varje kvartal. Resultatet av dessa undersökningar tjänar sedan som underlag vid ransoneringsystemets utformning. Det synes icke rimligen kunna krävas, att undersökningarna verkställas med kortare mellanrum.

Rabatteringssystemet är efter framställning från livsmedelskommissionen för närvarande föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Av livsmedelskommissionen har därvid föreslagits att systemet skulle utvidgas att omfatta även köttvaror. Någon riksdagens skrivelse för att rabatteringsystemet skulle tagas under omprövning är således ej erforderlig.

Utskottet får alltså hemställa,

att motionen II: 126 ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 maj 1942.

På utskottets vägnar:

TORSTEN NILSSON.

Närvarande: Herr Nilsson i Stockholm, fru Ebon Andersson, fru Ekendahl, herrar Jansson i Kastanjegården, Anderson i Mejstad, Jansson i Hällefors, Stattin, Hansson i Skediga, fru Ronnebäck och fröken Olsson.

Till andra kammarens andra tillfälliga utskott.

Kungl. Maj:t har anbefallt statens livsmedelskommission att till utskottet avgiva utlåtande över motion nr 126 i andra kammaren angående omprövning av gällande ransoneringsbestämmelser. Med anledning härav får kommissionen anföra följande.

I motionen göres i huyudsak gällande, *dels* att kroppsarbetare och med dem jämställda erhålla för små livsmedelsransoner, *dels* att de sämst ställda och framför allt de barnrika familjerna på grund av de höga priserna icke ens ha råd att köpa ut ransonerna av vissa livsmedel, *dels*, slutligen, att tilläggsransonerna för sjuka personer med behov av dietmat äro alltför små.

Vad först beträffar frågan om ransonernas storlek, är kommissionen fullt medveten om att ransonerna av mjöl och bröd för närvarande äro så små, att allvarliga svårigheter till följd därav kunna uppstå, i synnerhet bland de minst bemedlade. Inom många hushåll vålla också ransonerna av matfett och av kött och fläsk svårigheter.

De båda senaste årens svaga skördar ha haft till följd att Sveriges försörjningsläge för närvarande är sådant, att det är fullkomligt uteslutet att företaga en allmän höjning av ransonerna av de nämnda varuslagen. Den enda möjlighet, som står öppen, är en ökad differentiering av ransonernas storlek, varigenom vissa samhällsgrupper skulle erhålla höjda ransoner och andra grupper samtidigt i motsvarande grad sänkta ransoner. Vid bedömandet av denna fråga bör utgångspunkten vara den differentiering av ransonernas storlek, som redan nu äger rum. Av följande tablå framgår hur stora de dagliga ransonerna av mjöl och matfett äro inom olika kategorier. (I tablå har icke inräknats den kvantitet mjöl, som för närvarande kan inköpas i stället för risgryn å kupong för sistnämnda vara. Denna kvantitet uppgår till omkring 10 gram per person och dag.)

Kategori.	Mjöl, gr	Matfett gr
Grundranson för vuxna	167	36
Barn, födda 1935—1942	125	36
» , » 1923—1934	188	¹ 45
Personer med torrscaffning (men utan tungt arbete), i regel	230	54
Jordbruksbefolkningen, utan torrscaffning	² 250	45
Skogsarbetare m. fl. med torrscaffning.....	355—396	54
Övriga personer med tungt arbete, utan torrscaffning	250	45
Övriga personer med tungt arbete, med torrscaffning.....	292	54

Av tablå framgår, att en ganska långt gående differentiering av ransonernas storlek redan genomförts. Skogsarbetare erhålla sålunda en brödranson, som är mer än dubbelt så stor som grundransonen. Övriga personer

¹ Även för personer födda år 1922.

² För jordbrukare, som förmåla av egen säd, blir ransonen i realiteten något större.

Tab. 1. Genomsnittlig förbrukning av olika livsmedel per 14 dagar i hushåll med olika barnantal och med olika inkomst.¹

November 1941. Stadshushåll.

Varuslag	2 vuxna utan barn			2 vuxna o. 1 barn		
	I	II	III	I	II	III
Antal hushåll	18	23	19	47	95	24
Mjölk	18.5	18.0	15.1	24.3	24.2	23.6
Grädde	3.7	3.7	5.5	2.6	4.1	4.5
Ost	2.1	2.7	3.6	3.8	4.3	4.6
Ägg	3.4	4.8	5.4	3.8	5.2	7.9
Matfett	11.1	11.5	11.4	16.2	17.1	17.0
Kött o. fläsk	35.0	40.2	36.3	43.3	46.8	42.8
Fisk, alla slag	26.5	23.5	26.3	24.5	25.6	24.8
Mjöl o. gryn ²	78.9	76.7	73.9	97.2	102.7	98.0
Potatis	11.2	10.6	9.0	15.5	13.8	11.9
Rotfrukter	21.4	13.3	15.3	18.0	16.4	25.9
Grönsaker	12.3	12.8	15.1	14.7	18.4	20.5
Frukt o. bär	33.7	35.8	39.1	28.0	44.5	54.0
socker, sirap, honung	24.1	23.9	26.6	28.5	31.2	34.3
Skolbespisning (35 öre per mål)	—	—	—	0.10	0.10	—

Forts. tab. 1.

Varuslag	2 vuxna o. 2 barn			2 vuxna o. 3 barn			2 vuxna o. 4 o. fl. barn		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Antal hushåll	45	120	29	33	50	12	36	36	5
Mjölk	31.3	31.6	34.1	35.8	40.6	47.0	44.0	47.8	49.6
Grädde	2.6	3.5	6.0	3.7	2.6	5.2	3.8	3.6	2.6
Ost	3.9	4.2	6.1	3.5	5.2	6.6	5.8	6.6	8.6
Ägg	4.4	5.7	9.1	5.3	6.1	11.2	3.7	4.2	14.1
Matfett	20.5	21.8	19.9	24.7	27.3	26.9	31.8	32.4	33.4
Kött o. fläsk	55.0	53.4	63.1	58.3	56.8	73.8	64.3	67.0	69.3
Fisk, alla slag	25.4	27.8	33.7	21.9	30.5	35.9	28.3	27.6	50.3
Mjöl o. gryn ²	129.0	127.7	122.0	136.7	158.1	155.0	174.5	196.2	187.4
Potatis	17.5	16.8	16.1	18.1	21.2	17.8	29.8	25.0	18.4
Rotfrukter	20.2	23.2	22.6	14.9	20.5	26.4	21.1	20.9	17.2
Grönsaker	14.9	20.2	29.9	15.5	16.9	22.7	21.9	16.0	31.6
Frukt o. bär	37.0	47.6	71.2	34.7	49.5	88.5	34.0	40.9	101.3
socker, sirap, honung	42.3	39.7	39.2	46.6	42.6	50.3	60.0	60.3	66.4
Skolbespisning (35 öre per mål)	0.10	0.10	0.40	0.40	0.20	—	0.90	4.40	3.40

¹ Inkomstgrupper:

I under 3,300 kr. i årsinkomst

II 3,300—6,000 „ „ „

III över 6,000 „ „ „

² Brödet omräknat till mjöl: 1 kg hårt bröd = 1.25 kg mjöl

1 „ mjukt „ = 0.77 „ „

med tungt arbete ha en brödranson, som är 50 % högre än grundransonen, och en matfetsranson, som är 25 % högre än grundransonen. Ofta äro personer med tungt arbete därjämte berättigade att erhålla tilläggskort för torrskaffning, vilket innebär, att brödransonen blir 75 % och matfetsransonen 50 % högre än grundransonen. Utdelningen av tilläggskorten omhänderhas av kristidsnämnderna i enlighet med bestämmelserna i livsmedelskommissionens cirkulär nr 478, vari återfinnes en förteckning över vilka yrkesutövare, som äro berättigade att erhålla tilläggskort. Det bör särskilt framhållas, att tilläggskort för tungt arbete och för torrskaffning till övervägande delen torde ha utlämnats till kroppsarbetare och med dem jämställda.

En ytterligare differentiering av ransonernas storlek är givetvis tänkbar, men stöter på avsevärda svårigheter. Försörjningsläget beträffande mjöl och matfett medger som nämnts icke en utökning av tilläggsransonernas storlek, utan att samtidigt grundransonen sänkes i motsvarande grad. Om tilläggsransonerna för tungt arbete och för torrskaffning utökas, kommer detta följaktligen att innebära minskade rationer för de mindre bemedlade barnrika familjer, inom vilka icke finnes någon familjemedlem, som är berättigad att erhålla tilläggskort. Dessa familjer ha redan nu stora svårigheter med mjölransonen.

Att ransonerna av vissa varuslag inom många hushåll äro knappa, behöver emellertid icke nödvändigt innebära, att näringsstandarden skulle ha undergått någon så avsevärd försämring, att farhågor för befolkningens hälsa behöver hysas.

För att fortlöpande kunna följa konsumtionsutvecklingen har socialstyrelsen i samarbete med statens institut för folkhälsan och livsmedelskommissionen varje kvartal från och med början 1940 anordnat hushållsbudgetundersökningar, varvid varje gång omkring 400 mindre bemedlade hushåll, bosatta i städer och andra tätorter, under en 14-dagarsperiod fått föra noggranna böcker över sin livsmedelsförbrukning.

Den under fjärde kvartalet (november) 1941 anordnade undersökningen företogs enligt ett betydligt utvidgat program. Bokföringstiden utsträcktes sålunda till fyra veckor, och antalet deltagande hushåll var över 2,000.

Från denna undersökning föreligga ännu blott vissa preliminära resultat. Då dessa resultat äro väl ägnade att belysa frågan om näringstillförseln inom olika familjetyper och inkomstklasser, skola några av de viktigaste siffrorna i det följande meddelas.

I tab. 1 anges för sammanlagt 592 hushåll den genomsnittliga förbrukningen av olika varuslag, varvid kvantiteterna angivits per 14 dagar för att möjliggöra jämförelser med de tidigare kvartalsundersökningarna. Vid en jämförelse mellan de olika inkomstgrupperna inom varje familjetypp framgår, att konsumtionen av åtskilliga viktiga varuslag varierar endast obetydligt med inkomsten. Detta gäller särskilt matfett, mjöl och gryn, potatis och socker. Icke heller i fråga om kött och fläsk kan man finna någon tydlig tendens till att konsumtionen skulle stiga med stigande inkomst.

Konsumtionen av övriga varuslag uppvisar däremot en viss ökning med stigande inkomst. Detta gäller sålunda grädde, ost, ägg, fisk, grönsaker samt frukt och bär. Under den tid, som denna undersökning avsåg, var grädden ännu ej ransonerad. Numera torde ej heller gräddkonsumtionen öka med stigande inkomst.

Vid ett bedömande av dessa siffror bör ihågkommas, att under normala tider konsumtionen av matfett, grädde, ost och ägg var större inom de högre inkomstklasserna, varför ransoneringsarna ha betytt en kraftigare inskränkning inom de högre inkomstklasserna än inom de lägre.

Tab. 2. Kaloritillförseln (i 1,000-tal) inom olika hushållstyper under åren 1940 och 1941.

År och kvartal	Hushåll bestående av man och hustru samt						
	0 barn	1 barn 0—6 år	1 barn 7—14 år	2 barn 0—6 år	2 barn, det äldsta 7—14 år	3 barn 0—14 år	4 o. flera barn 0—14 år
1940.							
1	127	144	140	164	185	214
2	129	145	144	164	185	214
3	128	139	138	164	185	216
4	128	138	149	170	192	208
1941.							
1	127	137	148	166	193	206
2	121	132	143	160	180	208
3	119	130	138	155	182	207
4	87	115	118	137	157	169	197
Fjärde kvartalet 1941, om fjärde kvartalet 1940 = 100.....		90	86	92	92	88	95

För att möjliggöra en bedömning av huruvida födoämnestillförseln är tillräckligt stor inom olika familjetyper har socialstyrelsen även utfört vissa beräkningar över kaloritillförseln. Dessa siffror redovisas i tab. 2. Av tabellen framgår, att kaloritillförseln inom samtliga familjetyper undergått en gradvis sänkning. Den största nedgången har förekommit inom hushåll med ett barn i åldern 7—14 år, inom vilka kaloritillförseln skulle ha minskat med 14 procent från fjärde kvartalet 1940 till fjärde kvartalet 1941.

Om man som önskvärd norm ställer upp en tillförsel av 3,000 kalorier per konsumtionsenhet och dag och för olika hushållstyper räknar ut den faktiska tillförseln i procent av den önskvärda erhållas följande siffror.

Hushåll bestående av

Man och hustru.....	116
D:o samt 1 barn, 0—6 år.....	121
» » 1 » , 7—15 ».....	107
» » 2 » , 0—6 ».....	119
» » 2 » , det äldsta 7—15 år.....	116
» » 3 » , 0—15 år.....	106
» » 4 » , 0—15 ».....	106

Av dessa siffror framgår, att kaloritillförseln i samtliga familjetyper ligger över normen. De lägsta siffrorna uppvisa familjer med tre och fyra barn samt familjer med ett barn i åldern 7—14 år.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga, att socialstyrelsens konsumtionsundersökning för november 1941 utvisat, att någon oroväckande nedgång i näringsstandarden ännu vid denna tid icke ägt rum. De barnrika familjernas näringsstandard synes dock ligga så lågt, att en fortsatt försämring relativt snabbt kan få till följd, att deras näringstillförsel kommer att understiga vad som är önskvärdt.

Vad som framför allt bidragit till att näringsstandarden hittills kunnat uppehållas på en relativt hög nivå torde framför allt vara det betydelsefulla

förhållandet, att två så viktiga födoämnen som mjölk och potatis hittills kunnat fritt försäljas. Genom standardiseringen har mjölken berövats en mindre del av sitt fett, men mjölkens värde som födoämne har därigenom endast obetydligt försämrats. I förhållande till sitt näringsvärde har mjölken ett lågt pris. Konsumtionen av mjölk har under det senaste året starkt stegrats, vilket i många fall måste ha lett till en förbättrad näringsstandard med hänsyn till tillförseln av kalcium, vitaminer m. m.

I fråga om potatis göres i motionen gällande, att den skulle utgöra ett mindervärdigt födoämne. Därmed torde åsyftas, att potatis i förhållande till sin vikt har ett lågt kaloriinnehåll. Även om ganska stora kvantiteter potatis måste förtäras, för att kalorimängden skall bli tillräcklig, så följer därav icke att någon försämring av näringsstandarden skulle uppkomma. På grund av att potatisen är en av de viktigaste C-vitaminkällorna, har den ökade potatis-konsumtionen haft till följd, att i detta hänseende näringsstandarden i många fall blivit bättre.

Rabatterna på matfett och mjölk ha ävenledes bidragit till att uppehålla näringsstandarden bland de mindre bemedlade.

I motionen beröres slutligen frågan om extra tilldelning av ransonerade varor åt personer i behov av dietmat. Bestämmelser härom återfinnas i kommissionens cirkulär nr 512, vilket utarbetats i intimt samråd med den läkar-expertis, som finnes representerad i de av kommissionen tillkallade närings-sakkunniga. Bestämmelserna innebära i korthet att personer, som lida av vissa specificerade sjukdomar, vid vilka dietmat är erforderlig, kunna erhålla väsentligt förhöjda ransoner av matfett, ost, ägg, fläsk eller kött samt gryn eller majsena. Extratilldelningen av matfett, som torde vara av den största betydelsen, kan för flertalet sjukdomar uppgå till högst 350 gr per vecka, medan den ordinarie ransonen utgör endast 250 gr. En del av tilldelningen får uttagas i form av grädd.

Av dessa uppgifter torde framgå, att de sjuka icke intaga en i ransonerings-hänseende missgynnad ställning. Eftersom antalet sjuka med behov av extratilldelning är jämförelsevis stort, är det svårt att ytterligare förbättra deras ställning i ransoneringshänseende. Kommissionen torde tvärtom inom den närmaste tiden få taga ställning till frågan om icke sjuka som ha extratilldelning av vissa varor i större utsträckning än vad som nu är fallet skola avstå motsvarande ransoner av andra födoämnen.

I behandlingen av detta ärende hava deltagit kommissionens ordförande och övriga ledamöter utom fru Nordgren.

Stockholm den 11 april 1942.

Statens livsmedelskommission

BO HAMMARSKJÖLD

Gustaf Kollberg